

Tomasz Graff, *Kościół w Polsce wobec konfliktu z zakonem krzyżackim w XV wieku. Studium z dziejów kultury politycznej polskiego episkopatu*, Księgarnia Akademicka, Kraków 2010, ss. 124

Najnowsza książka krakowskiego historyka Tomasza Graffa, wydana staraniem Księgarni Akademickiej, jak podaje jedna z pierwszych kart, powstała w związku z sześćsetleciem grunwaldzkiego zwycięstwa. Ta okrągła rocznica spowodowała duże ożywienie na polskim rynku wydawniczym, przynosząc między innymi znakomitą, ponad 800-stronicową nową monografię wojny Polski i Litwy z zakonem krzyżackim w latach 1409–1411¹.

Recenzowana praca składa się ze wstępu, pięciu rozdziałów, krótkiego zakończenia, wykazu skrótów, wykazu źródeł i opracowań, streszczenia w języku niemieckim i indeksu osobowego. Recenzentem wydawniczym pracy był prof. Krzysztof Baczkowski, mistrz naukowy T. Graffa, pod którego opieką pisał on rozprawę doktorską². Hołd swojemu mistrzowi autor wydaje się oddawać w każdym rozdziale, cytując niekiedy bardzo obszernie fragmenty jego podręcznika poświęconego Polsce późnośredniowiecznej, wydanego w ramach serii „Wielka Historia Polski”³. Podstawą samej książki jest zaś niepublikowany niewielki fragment doktoratu.

Jak podkreśla sam autor, „Bohaterami tej książki są polscy hierarchowie Kościoła katolickiego, stanowiący trzon elity politycznej w państwie Jagiełły i jego synów” (s. 10). W kręgu zainteresowań T. Graffa znaleźli się tym samym przede wszystkim arcybiskupi gnieźnieńscy oraz biskupi krakowski, wrocławski i poznański. Przytaczając dalej *in extenso* autora, „Pozycja ta ma pomóc innym historykom w kontynuowaniu badań nad przedstawionym tutaj zagadnieniem i jest wynikiem subiektywnej selekcji dostępnego materiału źródłowego i opracowań innych badaczy” (s. 11).

W pierwszym króciutkim rozdziale „Przełom XIV i XV wieku i pokój w Raciążku w 1404 roku” (s. 15–22), który otwiera cytat z podręcznika K. Baczkowskiego, zawierający główne postanowienia pokoju raciąskiego, T. Graff szkicuje pierwsze lata funkcjonowania monarchii polsko-litewskiej i wskazuje na istotną rolę, jaką

¹ S. Józwiak, K. Kwiatkowski, A. Szweđa, S. Szybkowski, *Wojna Polski i Litwy z zakonem krzyżackim w latach 1409–1411*, Malbork 2010.

² T. Graff, *Episkopat monarchii jagiellońskiej w dobie soborów powszechnych XV wieku*, Kraków 2008.

³ K. Baczkowski, *Dzieje Polski późnośredniowiecznej (1370–1506)*, Kraków 1999.

w tym czasie odgrywał polski episkopat. Jego członkowie, jako niewątpliwa elita intelektualna tamtych lat, brali przecież udział w najważniejszych zjazdach i pertraktacjach z Zakonem. Bez ich udziału niemożliwe stałoby się zbudowanie potęgi polsko-litewskiej, a tylko silny i zjednoczony nowy twór państwowy mógł stawić czoła Krzyżakom. T. Graff przytacza w rozdziale kilka przykładów aktywności członków episkopatu na przełomie wieków XIV i XV oraz wymienia tych hierarchów, którzy byli obecni przy podpisywaniu pokoju w Raciążku.

Rozdział II (s. 23–39) nosi tytuł „Wielka wojna (1409–1411)”. Trudno winić autora, że taki właśnie tytuł nadał temu rozdziałowi, skoro w historiografii od wielu lat tak właśnie nazywa się konflikt zakończony w 1411 r. pierwszym pokojem toruńskim. Nie mógł T. Graff znać wspomnianej już najnowszej pracy o konflikcie tych lat⁴, gdzie przekonująco wykazano, że XV-wieczne źródłowe określenia „wielka walka”, „wielki bój” czy też „wielka wojna”, dotychczas przez badaczy utożsamiane z całym konfliktem lat 1409–1411, odnoszone były tylko do bitwy pod Grunwaldem. W związku z powyższym wydaje się, że obecnie nazywanie całego konfliktu „Wielką wojną” staje się już chyba coraz mniej uprawnione⁵.

Rozdział ten składa się *de facto* z nienumerowanych bardzo krótkich podrozdziałów, z których każdy kolejny poświęcony został innemu z duchownych, począwszy od arcybiskupa gnieźnieńskiego Mikołaja Kurowskiego (s. 23–25), przez biskupów, krakowskiego Piotra Wysza (s. 26), poznańskiego Wojciecha Jastrzębca (s. 27–28), włocławskiego Jana Kropidłę (s. 28–29), płockiego Jakuba Kurdwanowskiego (s. 29–31), a skończywszy na arcybiskupie halickim i gnieźnieńskim Mikołaju Trąbie (s. 31–36). Bardzo skrótowo została tam nakreślona postawa hierarchów w dobie konfliktu z Zakonem. Dopelnieniem rozdziału są krótkie rozważania nad „Aktem I pokoju toruńskiego” (s. 36–39), które otwiera cytat z podręcznika K. Baczkowskiego, zawierający główne postanowienia pokoju, po którym następuje wyliczenie biskupów obecnych przy podpisaniu traktatu i krótkie podsumowanie udziału członków episkopatu w wydarzeniach lat 1409–1411. W związku z tym rozdziałem należy zwrócić uwagę, że do przypisu 109, a także do bibliografii wkradł się błąd. Otóż praca Stefana Marii Kuczyńskiego *Pierwszy pokój toruński* została opublikowana jeszcze w „Zapiskach Towarzystwa Naukowego w Toruniu” (t. 20 za 1955 r.), a nie jak zostało podane tutaj w „Zapiskach Historycznych” (ta nazwa czasopisma funkcjonuje od t. 21). W całym rozdziale daje się ponadto zauważyć, że autor jedynie pobieżnie zna krzyżacki materiał źródłowy (oczywiście drukowany, gdyż kwerend archiwalnych nie wykonał wcale), a i znajomość literatury pozostawia wiele do życzenia. Wszystko to w obliczu najnowszych badań Sławomira Józ-

⁴ S. Józwiak, K. Kwiatkowski, A. Szveda, S. Szybowski, op. cit., passim.

⁵ Ibidem, s. 12–13.

wiaka, Krzysztofa Kwiatkowskiego, Adama Szwedy i Sobiesława Szybkowskiego, którzy wyniki swoich szeroko zakrojonych badań opublikowali na ponad ośmiuset stronach, sprawia, że ustalenia tego rozdziału, zaledwie siedemnastostronicowego, nie wnoszą wiele do najnowszej historiografii, a sam rozdział jest chyba najsłabszym w recenzowanej pracy. Tylko w niewielkim stopniu usprawiedliwia autora fakt, że nie mógł on zapoznać się przed oddaniem własnej książki do druku z końcowymi ustaleniami wspomnianych badaczy. Bardziej skrupulatna, samodzielna praca na materiale źródłowym, głównie tym proveniencji krzyżackiej, połączona z analizą literatury przedmiotu pozwoliłaby bowiem niniejszy rozdział zdecydowanie ulepszyć.

Rozdział III „Udział biskupów w konflikcie polsko-krzyżackim (1414–1422) (s. 40–56) to zwięzłe nakreślenie aktywności członków polskiego episkopatu zarówno bezpośrednio po podpisaniu pierwszego pokoju toruńskiego, kiedy to wysuwali oni roszczenia wobec Krzyżaków w związku ze stratami poniesionymi na terenach własnych diecezji, jak również później, kiedy ich antykrzyżacka polityka widoczna było w okresie zarówno przed, w trakcie, jak i po soborze w Konstancji. Szczególną aktywnością polityczną odznaczał się w tym czasie zwłaszcza arcybiskup gnieźnieński Mikołaj Trąba, choć również pozostała część episkopatu była podporą polsko-litewskiej polityki zagranicznej. W dalszej części rozdziału nakreślono rolę członków episkopatu w czasie ogłoszenia wyroku wrocławskiego w roku 1420 oraz podpisania pokoju mełneńskiego z 1422 r. Główne postanowienia tego pokoju, cytowane za podręcznikiem K. Baczkowskiego, wraz z wymienieniem biskupów biorących udział w podpisaniu niniejszego aktu zamykają omawiany rozdział.

W czwartym rozdziale, zatytułowanym „Rola episkopatu w okresie powstania Świdrygiełły i wojny z Krzyżakami (1431–1435)” (s. 57–69) przedstawiona została kolejna faza konfliktu polsko-krzyżackiego, w której polscy biskupi odegrali niebagatelną rolę. Wydarzenia tych lat związane są z powstaniem Świdrygiełły, najmłodszego syna Olgierda i brata Jagiełły oraz Witolda, a kończy je podpisany w 1435 roku pokój brzeski. Szczególną aktywnością w tym okresie odznaczyli się: prymas Wojciech Jastrzębiec, biskup krakowski Zbigniew Oleśnicki oraz ordynariusz wrocławski Władysław Oporowski. W dalszej części już niemal tradycyjnie następuje cytat z podręcznika K. Baczkowskiego, tym razem zawierający główne postanowienia pokoju brzeskiego oraz podkreślenie roli hierarchów kościelnych monarchii jagiellońskiej, zarówno w trakcie rokowań, jak i w momencie ogłoszenia aktu. Rozdział kończy zaś omówienie roli biskupów po akcie brzeskim, w tym na soborze bazylejskim (krótko uczestniczył w nim biskup poznański Stanisław Ciołek) trwającym od 1431 do 1449 roku.

W ostatnim, piątym, najdłuższym rozdziale „Wojna trzynastoletnia (1454–1466)” (s. 70–97) przedstawiono udział biskupów polskich w latach długiego konfliktu z Zakonem, który doprowadził do odzyskania ziem, o które strona Polska zabiegła od czasów Władysława Łokietka. Również w tym okresie rola członków

episkopatu okazała się nie do przecenienia. Poza ich zaangażowaniem politycznym istotne było bowiem także finansowe wsparcie poczynań króla. Autor w niniejszym rozdziale podkreśla wysoką frekwencję polskich biskupów przy akcie inkorporacji Prus z 1454 roku, a także kreśli stanowiska poszczególnych członków episkopatu wobec wojny trzynastoletniej, w tym szczególnie postaci biskupów Andrzeja z Bni-na, Jana Gruszczyńskiego i Jana Lutka z Brzezia. Rozdział kończy cytatem z K. Baczkowskiego zawierający główne postanowienia II pokoju toruńskiego oraz omówienie aktywności biskupów w czasie jego zawierania.

Na zakończenie należy stwierdzić, że praca, mimo iż niesie ze sobą nowe treści, a całość czyta się bardzo dobrze, to niemal każdy z rozdziałów (a szczególnie drugi) czy też podrozdziałów książki mógłby zostać znacznie rozbudowany, a większość z nich mogłaby się stać tematem odrębnego studium. Wówczas jednak niezbędne stałoby się pełne przeanalizowanie dostępnej literatury i źródeł. Subiektywna selekcja dostępnych opracowań oraz materiału źródłowego, do której zresztą Autor sam przyznaje się we wstępie niniejszej książki, sprawia, że praca T. Graffa staje się tylko, ale może i aż, bardzo dobrym punktem wyjścia do dalszych studiów nad poruszaną tu tematyką. Jako że było to zarazem jednym z jasno nakreślonych celów autora książki, należy uznać, że cel ten został osiągnięty.

Radosław Krajniak (Toruń)

„Единорогъ”: Материалы по военной истории Восточной Европы эпохи Средних веков и Раннего Нового Времени, Выпуск 1, М.: Квадрига, Москва 2009, с. 296.

„Jednorożec”: Materiały dotyczące historii wojskowości Europy Wschodniej w średniowieczu i epoce nowożytnej, wyd. 1, Wydawnictwo „Kwadryga”, Moskwa 2009, ss. 296

Recenzowana publikacja poświęcona jest historii wojen oraz organizacji wojskowych państw i narodów z terenów Europy Wschodniej w okresie średniowiecza i epoki nowożytnej. Została ona wydana przez moskiewskie wydawnictwo „Kwadryga” w 2009 roku. Głównym pomysłodawcą oraz redaktorem projektu był A.V. Małow. Wydanie książkowe liczy 296 stron.